

แนวทางการรักษาศีลข้อปาณาติบาตสำหรับชาวพุทธไทย

Guidelines for the Observance on Pāṇātipāta Precept for Thai Buddhists

สมทรง สิ้นสวัสดิ์*

Somsong Sinsawadi

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม**

Maechee Kritsana Raksachom

सानุ มหัทธนาคุณุญ***

Sanu Mahatthanadull

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Buddhist Studies The Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: thepthong49@gmail.com, kritsana.rak@mcu.ac.th, petchsanu@googlemail.com

Received: April 26, 2023

Revised: May 26, 2023

Accepted: May 26, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาการรักษาศีลข้อปาณาติบาตของชาวพุทธไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาเกณฑ์การตัดสินการรักษาศีลข้อปาณาติบาตในพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการรักษาศีลข้อปาณาติบาตสำหรับชาวพุทธไทย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth-interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๐ รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า การรักษาศีลข้อปาณาติบาตของชาวพุทธไทย ชาวพุทธให้ความสำคัญกับการรักษาศีลชีวิตสัตว์ จัดกิจกรรมไถ่ชีวิตสัตว์โดยตระหนักถึงการให้ชีวิตแก่สัตว์ ส่งผลให้ตนเองและครอบครัวมีอายุยืน การสมทานศีลข้อปาณาติบาตและการสวดมนต์แผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์เป็นการช่วยให้เกิดความเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลาย เกณฑ์การตัดสินการรักษาศีลข้อปาณาติบาต มี ๕ ข้อ คือ (๑) ปาโณ สัตว์มีชีวิต (๒) ปาณสณฺณิตา รู้ว่าสัตว์มีชีวิต (๓) วรจิตตํ มีจิตคิดจะฆ่า (๔) อุปกุกโม มีความพยายามฆ่า (๕) เตน

* นางสาวสมทรง สิ้นสวัสดิ์ Miss Somsong Sinsawadi นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master student Buddhist Studies Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

** ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม Asst.Prof.Dr.Kritsana Raksachom ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

*** รศ.ดร.सानุ มหัทธนาคุณุญ Assoc.Prof.Dr.Sanu Mahatthanadull ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

มรณ สัตว์ตายด้วยความพยายาม หากบุคคลฆ่าสัตว์ครบเกณฑ์ทั้ง ๕ ข้อแล้วจึงถือว่าศีลข้อที่ ๑ ขาด หากไม่ครบองค์ทั้ง ๕ ศีลข้อที่ ๑ ไม่ขาดเพียงเป็นศีลต่าง การฆ่าสัตว์เป็นบาปมากหรือน้อยมีเกณฑ์ ดังนี้ (๑) ร่างกายของสัตว์ (๒) คุณธรรม (๓) ความเพียร ฆ่าสัตว์ใหญ่เป็นบาปมาก ฆ่าสัตว์เล็กเป็นบาปน้อย ฆ่าคนที่มีคุณธรรมเป็นบาปมาก ฆ่าคนที่ไม่มีความดีเป็นบาปน้อย การฆ่าที่ใช้ความเพียรพยายามมาก เป็นบาปมาก การฆ่าที่ใช้ความเพียรพยายามน้อยเป็นบาปน้อย แนวทางการรักษาศีลข้อปาณาติบาต สำหรับชาวพุทธไทย คือ เริ่มต้นที่ปัจเจกบุคคลด้วยการมีเมตตา กรุณา การให้อภัย ไม่ประทุษร้ายเบียดเบียน ต่อมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย การมีหิริคือความละอายต่อบาปและโอตตปะการสะดุ้งกลัวต่อบาป การทำตนให้เป็นอุปมาไม่ฆ่าเองและไม่ใช้ให้คนอื่นฆ่า การปลูกฝังอบรมให้ชาวพุทธไทยมีเมตตา กรุณาต่อ สรรพสัตว์

คำสำคัญ: แนวทาง; รักษาศีลข้อปาณาติบาต; ชาวพุทธไทย

Abstract

In this research, three objectives were purposely made: (1) to study the precept observation on Pāṇātipāta of Thai Buddhists in Theravada Buddhism, (2) to study the criteria for judging the precept observation on Pāṇātipāta in Buddhism, and (3) to present the guidelines for the precept observance on Pāṇātipāta for Thai Buddhists. This research employed a qualitative research methodology done by studying documents and in-depth interviews of ten key informants.

The findings were shown that: Thai Buddhists place great importance on preserving animal lives where animal life redemption activities are organized with the awareness of giving life to animals resulting in self and family longevity. The precept observation on Pāṇātipāta as well as chanting for loving kindness were expressed to all sentient beings to reaffirm loving kindness to all beings. There are five criteria for judging the observance of the precept : (1) Pāṇo- living animal, (2) Pāṇātipāta - knowing such living beings are alive, 3) Vadhakacittam- having volition to kill, (4) Upapakkamo- an attempt to kill, (5) Tena maraṇam- beings die with such attempt. Only if a person kills with all the above five criteria, the Pāṇātipāta precept is broken. But if the five criteria are not completely violated, the precept is not broken but blemished. Killing animals is more or less demerit with the following three criteria: - (1) animal body size, (2) virtue, (3) attempt. Killing a large animal is a great demerit, killing a small animal is a minor demerit; Killing

a virtuous person is a great demerit, killing an unrighteous person is a minor demerit. Killing that takes a lot of effort is a great demerit, killing with little effort is a lesser demerit. As far as the guidelines for the precept observation on Pāṇātipāta for Thai Buddhists are concerned, they personally need to start with loving kindness, compassion, forgiveness, no harm to humans and to all sentient beings is done; being with hiri is the shame of evil and ottappa is the dread of evil. One must not only kill by himself but also not ask others to kill; cultivating and training Buddhist people to be kind and compassion.

Keywords: Guidelines; Observation on Pāṇātipāta Precept; Thai Buddhists

บทนำ

ศีล คือ ข้อปฏิบัติทางกาย และวาจา ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม โดยมีศีล ๕ เป็นมาตรฐาน สำหรับกำหนดวัดความประพฤติของมนุษย์ในควมมีคุณธรรม ยกตัวอย่างศีลข้อ ๑ ปาณาติบาต เว้นจากการฆ่าสัตว์ ผู้มีศีลนั้นห้อมด้วยศีลด้วยธรรม ประกอบด้วยควมมีเมตตากรุณาเป็นนิจ กล่าวคือจะไม่เบียดเบียนชีวิตคนอื่นสัตว์อื่น ด้วยการไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การรักษาศีล ๕ นั้น ดูจะเป็นเรื่องง่ายก็ไม่ง่าย จะว่ายากก็ไม่ยาก เพราะมนุษย์ยังมีจิตใจที่เป็นปุถุชนยังหนาแน่นด้วยกิเลส มีโลภะ โทสะ โมหะ การทำผิดศีลก็ต้องประกอบด้วยเจตนา ถ้าเราไม่ได้ตั้งใจ ก็ไม่ได้ถือว่าจิตเรามีเจตนา ถ้าบังเอิญไปเหยียบมดตาย ทั้ง ๆ ที่เราไม่เห็นและไม่ได้คิดจะฆ่า อย่างนี้ไม่ถือว่าศีลขาด การรักษาศีลสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือเจตนา เบญจศีล เบญจธรรม นี่เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นคู่กันอยู่เสมอ เช่น คนที่เว้นจากการฆ่าสัตว์ได้แสดงว่าเป็นคนมีเมตตา กรุณา หรือคนที่มีเมตตากรุณาประจำใจย่อมจะไม่ฆ่าสัตว์เป็นปกติ คนที่เว้นจากลักขโมยได้แสดงว่าเป็นคนมีสัมมาอาชีวะ คือประกอบอาชีพในทางที่ชอบ เป็นอาชีพสุจริต หรือคนที่มีสัมมาอาชีวะย่อมจะไม่ลักขโมย การที่จะรักษาเบญจศีลแต่ละข้อเข้าไว้ได้ จำต้องมีเบญจธรรมแต่ละข้อกำกับ กล่าวคือปฏิบัติตามหลักเบญจธรรมให้เคร่งครัดมั่นคงเข้าไว้ ก็จะไม่ไปล่วงละเมิดเบญจศีลเองโดยอัตโนมัติ หากไม่มีเบญจธรรม เบญจศีลก็มีได้ยาก หรือไม่มีเบญจศีลก็รักษาเบญจธรรมได้ยากเช่นกัน รักษาอย่างหนึ่งได้ก็เท่ากับว่ารักษาอย่างหนึ่งได้^๑

การรักษาศีล ๕ หรือการปฏิบัติตามศีล ๕ หมายถึง การมีเจตนางดเว้นจากการทำชั่ว ๕ ประการ ศีลจะเกิดขึ้นก็เพราะมีวิริติ คือเจตนาที่จะงดเว้นจากโทษ มี ๓ ประการคือ (๑) สัมปตตวิริติ หมายถึง

^๑ พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), ศีล ๕ รักษาโลก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภาสถาบันสันติธรรม, ๒๕๕๘), หน้า ๖๑-๖๒.

การงดเว้นจากวัตถุอันถึงเข้าหรือขณะที่ประจวบเข้าในทันทีทันใดกับเหตุที่จะทำให้ศีลขาด คืองดเว้นด้วย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า (๒) สมาทานวิริติ หมายถึง ความละเว้นด้วยถือ คือสมาทานหรือรับเอาด้วย ตนเองก็ได้ หมายความว่า การตั้งใจไว้ก่อนว่า จะรักษาศีล เมื่อไปประสบกับเหตุการณ์ที่จะทำให้ศีลขาด ก็ไม่ทำ (๓) สมุจเฉทวิริติ หมายถึง ความละเว้นได้เด็ดขาดได้แก่ การละเว้นของพระอริยบุคคลตั้งแต่ พระโสดาบันขึ้นไป โดยไม่ต้องสมาทาน เพราะจิตของท่านเหล่านั้นเห็นโทษของการไม่มีศีลอย่างแท้จริง^๒

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการรักษาศีลข้อปาณาติบาตของชาวพุทธไทย
๒. เพื่อศึกษาศึกษาเกณฑ์การตัดสินการรักษาศีลข้อปาณาติบาตในพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อนำเสนอแนวทางการรักษาศีลข้อปาณาติบาตสำหรับชาวพุทธไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องแนวทางการรักษาศีลข้อปาณาติบาตสำหรับชาวพุทธไทย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth-interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๐ รูป/คน ที่ได้ทำการศึกษา ค้นคว้า รวบรวม โดยการสืบค้นหาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ โดยการใช้แบบฟอร์มการสัมภาษณ์ที่มีลักษณะคำถามเปิดที่ให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถแสดงทัศนะหรือข้อเสนอแนะได้อย่างเสรี และทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้ศึกษาและสืบค้นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ตลอดจนคำสัมภาษณ์มาจำแนกประเด็น จัดกลุ่มข้อมูลตามวัตถุประสงค์ และขอบเขตการวิจัย เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการอ้างอิง วิเคราะห์ และการนำเสนอ แนวทางการการรักษาศีลข้อปาณาติบาตสำหรับชาวพุทธไทย ต่อไป

ความหมายของปาณาติบาต

ปาณาติบาตคือการทำให้ชีวิตของสรรพสัตว์ให้ตกไป กล่าวคือการฆ่า ไม่ว่าจะเป็นการฆ่าสัตว์หรือฆ่ามนุษย์ ดังข้อความสัมภาษณ์ว่า “ปาณาติบาต แยกได้ ๒ บท คือ ปาณและอติปาต ปาณ โดยโวหาร หมายถึง สัตว์ทั้งหลาย อติปาต แปลว่า เร็ว หรือก้าวล่วง เมื่อรวมศัพท์แล้ว แปลว่า ให้สัตว์ หรือให้ชีวิตตกไปโดยเร็ว หมายความว่าทำให้สัตว์ตายก่อนจะถึงกำหนดอายุของตน”^๓ จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวนี้ จะเห็นว่า ปาณาติบาตความหมายรวมคือการทำให้ชีวิตของสัตว์ให้ตก หรือไม่ให้มีลมปราณอีกต่อไป ทำให้

^๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *เบญจศีลและเบญจธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๖.

^๓ สัมภาษณ์ รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ [๒๔ มกราคม ๒๕๖๖].

หยุดหายใจ ร่างกายไม่ทำงานอีกต่อไป เรียกว่าตาย หายไปจากโลกนี้ สอดคล้องกับสัมภาษณ์ ดังนี้ว่า “การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตกับสัตว์โลกทั้งหลายโดยเจตนาและไม่ได้เจตนา ที่จัดเป็นอกุศลถือว่ากระทำผิด ปาณาติบาตส่วนขอบเขตในการกำหนดว่าปาณาติบาตถ้าตั้งใจถือว่าผิดมาก”^๔ จากข้อความเหล่านี้ทำให้ทราบว่าการฆ่าสัตว์เป็นบาปอกุศล การฆ่าที่มีเจตนาถือว่าเป็นบาปมาก การที่จะสำเร็จเป็นปาณาติบาตได้นั้นต้องครบองค์ ๕ ศีลจึงขาด ดังคำสัมภาษณ์ว่า “ปาณ หมายถึงสัตว์ทุกชนิดที่เกิดในโลกนี้ ไม่ใช่มนุษย์อย่างเดียว หมายถึงสิ่งมีชีวิตด้วย ปาณาติบาต ทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไปหากครบองค์ ๕ ศีลขาด”^๕

จากการสัมภาษณ์นี้ทำให้ทราบว่าศีลข้อ ๑ ถ้ามีจิตคิดจะฆ่า แต่ไม่ครบองค์ประกอบ ๕ แต่ถือว่าทำอกุศลกรรม ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าจะต้องรับผลกรรมที่ว่าเป็นอกุศลกรรมที่จะต้องรับผลของกรรมสิ่งที่ทำ กรรมกับผลของการกระทำมีความสัมพันธ์แนบแน่นอย่างมาก ดังพุทธพจน์ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว”^๖

การทำอกุศลต่าง ๆ นั้น ที่เข้าถึงกรรมบถก็มี ที่ไม่ล่วงกรรมบถก็มี แต่ถ้าจะล่วงกรรมบถแล้ว การกระทำนั้นสำเร็จเป็นชนกรรม สามารถทำให้เกิดในอบายภูมิได้ แต่ถ้าการกระทำนั้นไม่ล่วงกรรมบถ การให้ผลปฏิสนธิในอบายภูมิ ก็ไม่เป็นการแน่นอน เพียงให้ผลในปวัตติกาล คือจะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้นั้น ต้องประสบความลำบากต่าง ๆ”^๗

...ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ ในภายหลังจะเป็นคนมีอายุสั้น... ดูก่อนมานพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา วางศาสตรา ได้มีความละอาย ถึงความเอ็นดู อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลในสรรพสัตว์และภุชชอยู่ เขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อมสมทานไว้อย่างนี้... แต่ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ จะเป็นคนมีอายุยืน”^๘

๑. การรักษาศีลข้อปาณาติบาตของชาวพุทธไทย

ความสำคัญของศีลพระพุทธรเจ้าทรงแสดงสาระของศีลในแบบที่ยืดหยุ่นเกินความกว้างคลุมไปถึงศีลปลีกย่อย ๆ ที่แยกกระจายออกไปได้ต่าง ๆ มากมายหลายแบบ ศีลมิใช่หมายถึงเพียงความประพฤติดีงามสุจริตทางกาย และวาจาเท่านั้น แต่หมายถึงอาชีวะสุจริตด้วย สาระของศีลอยู่ที่เจตนา ได้แก่ การไม่คิด

^๔ สัมภาษณ์ ผศ.ดร.สมคิด เศษวงค์, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย [๒๓ มกราคม ๒๕๖๖].

^๕ สัมภาษณ์ พระเทพวัชรอาจารย์ (เทียบ สิริธนาโณ), รศ.ดร., อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม, รองเจ้าคณะภาค ๕ [๓๑ มกราคม ๒๕๖๖].

^๖ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙๐๓/๒๗๔.

^๗ สัมภาษณ์ รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ [๒๔ มกราคม ๒๕๖๖].

^๘ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๘๔/๙๖.

ลวงละเมิด มองอีกด้านหนึ่ง ศิลอยู่ที่ความสำรวมระวัง สำรวมระวังคอยปิดกั้นหลักธรรมาภิบาลไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นนั่นเองเป็นศีล และถ้ามองให้ลึก สภาพจิตของผู้ไม่คิดจะละเมิด ไม่คิดจะเบียดเบียนใครนั้นแหละคือตัวศีล^๙

ศีลพื้นฐาน คือศีลที่เป็นหลักกลาง ซึ่งความหมายของสัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ ที่เป็นองค์ของมรรค ได้แก่ การพูด การกระทำ การประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ประกอบด้วยเจตนาซึ่งปราศจากความทุจริต หรือคิดเบียดเบียน แสดงได้ดังนี้^{๑๐}

๑. สัมมาวาจา เจรจาชอบ ได้แก่ (๑) ละมุสวาท เว้นจากการพูดเท็จ พูดคำจริง รวมถึง สัจจาจา (๒) ละปิสุนาจา เว้นจากการพูดส่อเสียด รวมถึง สัมคครณิชาจา พูดคำสมานสามัคคี (๓) ละมรสุวาจา เว้นจากการพูดคำหยาบ รวมถึง สันหาจา พูดคำอ่อนหวานสุภาพ (๔) ละสัมผัปปลาปะ เว้นการพูดเพ้อเจ้อ รวมถึง อัถถสันหิตาจา พูดคำที่มีประโยชน์^{๑๑}

๒. สัมมากรรมันตะ กระทำชอบ ได้แก่ (๑) ละปาณาติบาต เว้นการทำลายชีวิต รวมถึง การกระทำที่ช่วยเหลือเกื้อกูล (๒) ละอทินนาทาน เว้นการเอาของที่เขาไม่ได้ให้ (คู่อยู่ที่สัมมาอาชีวะ หรือทาน) (๓) ละกาเมสุมิฉฉาจาร เว้นความประพฤติดิฉิดในกาม รวมถึง สหการสันโดษ

๓. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ ละมิฉฉาชีพ เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาชีพ รวมถึง ความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพที่สุจริต เช่น ทำงานไม่ให้ค้างค้ำ^{๑๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)^{๑๓} ได้ให้ความหมายว่า ศีลพื้นฐาน หรือ ขั้นต้นที่สุด คือ การไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ว่าจะด้วยทางกาย หรือวาจา และการไม่ทำลายสติสัมปชัญญะ ที่เป็นตัวคุมศีลของตน ศีลขั้นต้นที่สุดนี้นิยมเรียกกันว่า ศีล ๕ ศีลนี้มี ๒ ระดับ (๑) ระดับทั่วไป ได้แก่ ระดับธรรมเป็นข้อแนะนำสั่งสอนหรือหลักความประพฤติที่แสดง เป็นไปตามกฎธรรมดาแห่งความดี ความชั่วที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม ผู้ที่ทำความชั่วหรือรักษาละเมิดศีลย่อมได้รับผลดีผลชั่วเองตามธรรมดาของเหตุปัจจัยหรือตามกฎแห่งกรรมนั้น (๒) ระดับเฉพาะ หรือระดับที่เป็นวินัย คือเป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติคือวางหรือกำหนดขึ้นไว้เป็นเสมือนกฎหมาย สำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่ชนหรือชุมชนหนึ่งโดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหมู่คณะหรือชุมชนนั้นโดยเฉพาะ ผู้ที่ละเมิดบทบัญญัตินี้มีความผิด

^๙ ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๘๙/๖๔; วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๘.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บ.สหธรรมิก, ๒๕๔๙), หน้า ๗๖๗-๗๖๘.

^{๑๑} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๔๘-๑๔๙: ๒๒๑-๓๑๑.

^{๑๒} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๓๓.

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), “ก้าวไปในบุญ”, **วารสาร มก อาวุโสสัมพันธ์**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔๐ (มีนาคม ๒๕๕๒) : ๑๒.

ตามกฎหมายของหมู่ ช้อนเข้ามาอีกชั้นหนึ่ง ดังนั้นสำหรับสังคมมนุษย์ทั่วไปในพระพุทธศาสนา จึงแนะนำสั่งสอนหรือเสนอหลักธรรมที่นิยมกันเรียกว่า ศีล ๕ ไว้เป็นข้อกำหนดอย่างต่ำหรือหลักความประพฤติที่น้อยที่สุดในระดับศีล

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค^{๑๔} พระพุทธโฆสะจารย์ ได้กล่าวไว้ว่า ศีล นั้นเป็นธรรมมีเจตนาเป็นเบื้องต้นเป็นประธานในความคิด การกระทำเพื่อให้ตนเองนั้น งดเว้นจากศีลข้อปาณาติบาต นอกจากนั้น คำว่า ศีล หมายถึง ความปกติ ความมีอยู่ในเรื่องความเรียบร้อย ไม่เบียดเบียนชีวิต และคำว่า ศีล คือ ความรองรับภาวะ หมายถึง สามารถเป็นรากฐานรองรับกุศลธรรมทั้งหลาย แปลว่า เย็น คือทำให้คนเยือกเย็น ทำให้เย็นกาย เย็นใจ ไม่ต้องเดือดร้อน เพราะขาดศีล แปลว่า เกษม คือปลอดภัย ทำให้เบากายเบาใจ คำว่า ศีลนี้ มีความหมายเป็น สีสณะ กล่าวคือ เป็นมูลราก ส่วนคำว่า “สีสนะ” หมายถึงความที่กรรมในทวารมีกายกรรม เป็นต้น ไม่กระจัดกระจายโดยความมีระเบียบอันต้อยตางหนึ่ง คือความเข้าไปรับไว้ หมายถึงความเป็นที่รองรับโดยความเป็นที่ตั้งอาศัยแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย

พุทธทาสภิกขุ^{๑๕} ศีล หมายถึง ความเป็นปกติ หรือปกติภาวะตามธรรมดา หมายความว่า ทำทุกอย่างอยู่ตามหน้าที่ที่ควรจะทำ แต่อยู่ในภาวะปกติ คือ ไม่เดือดร้อนไม่กระวนกระวายไม่ระส่ำระสาย ไม่มีความสกปรกความเศร้าหมองใด ๆ เกิดขึ้น โดยเนื้อความ ศีล หมายถึง ระเบียบที่ได้บัญญัติขึ้นไว้สำหรับประพฤติดปฏิบัติกัน เพื่อให้เกิดภาวะปกติขึ้นมาที่กาย ที่วาจา ศีล คือการปฏิบัติเกี่ยวกับระเบียบการเป็นอยู่ทางภายนอก ศีลพัฒนาที่กาย ที่วาจา ให้เป็นกาย วาจา ที่น่าดู เมื่อเรามีศีลเป็นพื้นฐานแล้ว เราจึงจะมีจิตที่เป็นสมาธิได้ง่าย ถ้ามีศีลดี สมาธิก็ง่าย

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)^{๑๖} ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความประพฤติดีทางกายและวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดี, การรักษากฎตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการฝึกกายวาจาให้ดีขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ; มักใช้เป็นการเรียกอย่างง่ายว่า อธิศีลสิกขา (ข้อ ๑ ในไตรสิกขา, ข้อ ๒ ในบารมี ๑๐, ข้อ ๒ ในอริยทรัพย์ ๗, ข้อ ๒ ในอริยวัฑฒิ ๕)

ดังนั้น การวินิจฉัยโทษที่มาจากการละเมิดหลักศีลห้านี้จึงมุ่งประเด็นไปที่การระดับความหนักเบาของความตั้งใจ (เจตนา) เป็นตัวตั้ง กล่าวคือหาก มิได้มีจิตคิดจะฆ่า เมื่อเป็นเช่นนี้ศีลก็ไม่ขาดเนื่องจากไม่ครบองค์แห่งการล่วงละเมิดตามที่ได้กล่าวแล้ว ทั้งนี้ต้องพิจารณาองค์ประกอบแวดล้อมอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย

^{๑๔} พระพุทธโฆสะเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธปาหังจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพระยวงค์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๙-๑๑.

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, **ทาน ศีล ภาวนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖-๕๗.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๕.

ความหมายของคำว่า ศิล นี้ในคัมภีร์ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค พระสารีบุตรให้ความหมาย “ศิล” ว่าหมายถึง เจตนา เจตสิก ความสำรวม และความไม่ล่วงละเมิด (อวิติกม)^{๑๗}

ศิลที่มีที่สุดก็มี ศิลไม่มีที่สุดก็มี ในศิล ๒ อย่างนั้น ศิลที่มีที่สุดนั้นเป็นอย่างไร คือ ศิลมีลามเป็นที่สุดก็มี ศิลมียศเป็นที่สุดก็มี ศิลมีญาติเป็นที่สุดก็มี ศิลมีอวัยวะเป็นที่สุดก็มี ศิลมีชีวิตเป็นที่สุดก็มี ศิลมีลามเป็นที่สุดนั้น เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ ล่วงละเมิดสิกขาบทตามที่ได้สมาทานไว้ เพราะลามเป็นเหตุ เพราะลามเป็นปัจจัย เพราะลามเป็นตัวการณ ศิลนี้ชื่อว่ามีลามเป็นที่สุด ศิลมียศเป็นที่สุดนั้น เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ ล่วงละเมิดสิกขาบทตามที่ได้สมาทานไว้ เพราะยศเป็นเหตุ เพราะยศเป็นปัจจัย เพราะยศเป็นตัวการณ ศิลนี้ชื่อว่ามียศเป็นที่สุด ศิลมีญาติเป็นที่สุดนั้น เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ ล่วงละเมิดสิกขาบทตามที่ได้สมาทานไว้ เพราะญาติเป็นเหตุ เพราะญาติเป็นปัจจัย เพราะญาติเป็นตัวการณ ศิลนี้ชื่อว่ามีญาติเป็นที่สุด ศิลมีอวัยวะเป็นที่สุดนั้น เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ ล่วงละเมิดสิกขาบทตามที่ได้สมาทานไว้ เพราะอวัยวะเป็นเหตุ เพราะอวัยวะเป็นปัจจัย เพราะอวัยวะเป็นตัวการณ ศิลนี้ชื่อว่ามีอวัยวะเป็นที่สุด ศิลมีชีวิตเป็นที่สุดนั้น เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ ล่วงละเมิดสิกขาบทตามที่ได้สมาทานไว้ เพราะชีวิตเป็นเหตุ เพราะชีวิตเป็นปัจจัย เพราะชีวิตเป็นตัวการณ ศิลนี้ชื่อว่ามีชีวิตเป็นที่สุด ศิลดังกล่าวนี้เป็นศิลขาด ทะลุ ต่าง พร้อย ไม่เป็นไท ท่านผู้รู้ไม่สรรเสริญ ถูกติเตียน และทักท้วงครอบงำ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ เป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อน ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความปราโมทย์ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งปิติ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งปัสสัทธิ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความสุข ไม่เป็นที่ตั้งแห่งสมาธิ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งยถาภูตญาณทัสสนะ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อบรรเทา เพื่อบรรเทา เพื่อบรรเทา ศิลนี้ชื่อว่ามีที่สุด^{๑๘}

ความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวมแห่งศิลดังกล่าวนี้ ชื่อว่าอิทธิศีล จิตที่ตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวม ย่อมไม่ฟุ้งซ่าน ความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่าอิทธิจิต พระโยคาวจรเห็นความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวมโดยชอบ เห็นความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่านโดยชอบ ความบริสุทธิ์แห่งความเห็น ชื่อว่าอิทธิปัญญา ชื่อว่าญาณ เพราะมีสภาวะรู้ธรรมนั้น ชื่อว่าปัญญา เพราะมีสภาวะรู้ชัด เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า ปัญญาในการสดับธรรมแล้วสำรวมไว้ ชื่อว่าสิลมยญาณ^{๑๙}

ถ้าสังคมไทยขาดการควบคุมศิล การล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นด้วยทางกายบ้าง ทางทรัพย์บ้าง มนุษย์เราจะรู้สึกหวาดหวั่น กลัวความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ถ้าสังคมควบคุมด้วยศิล ไม่ประทุษร้ายกันด้วยทางกาย ทางวาจา สังคมเราของชาวพุทธไทยจะน่าอยู่^{๒๐}

^{๑๗} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๔/๖๐.

^{๑๘} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๔/๕๘.

^{๑๙} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๒/๖๔.

^{๒๐} วสิน อินทสระ, พุทธจริยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๓๗-๓๘.

ศีลนั้นมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับมนุษยธรรม อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่มนุษย์นั้นบัญญัติขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นการกำหนดหลักต่างๆ ขึ้นจากสามัญสำนึกที่รู้สึกตัวว่า เมื่อเรามีความรักตัวเอง ต้องการความสุข รวมถึงความปลอดภัยในชีวิต คนอื่น ๆ ก็ย่อมต้องรู้สึกและมีความต้องการเช่นเดียวกับเรา เหตุนี้เองถึงแม้ว่าโลกใบนี้จะไม่มีพุทธศาสนา หรือแม้แต่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบังเกิดขึ้น ศีลก็มีอยู่ในการดำเนินชีวิตของเราอยู่แล้ว ฉะนั้น มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ มีเหตุผล รู้จักยับยั้งชั่งใจ แต่สัตว์เดียรฉานไม่มีสิ่งเหล่านี้ จึงอาจเห็นได้ว่า เมื่อใดที่มนุษย์มีศีล ๕ ครบถ้วน ความเป็นมนุษย์จึงสมบูรณ์ กายเป็นปกติ วาจาก็เป็นปกติ เมื่อใดที่มนุษย์ขาดศีลข้อใดข้อหนึ่งไป ความเป็นมนุษย์ก็ลดลง

๒. ศึกษาเกณฑ์การตัดสินการรักษาศีลข้อปาณาติบาตในพระพุทธศาสนา

เกณฑ์ของการตัดสินดีหรือไม่ดีพระพุทธศาสนาใช้เจตนาเป็นหลัก ส่วนการล่วงละเมิดหรือกิริยาที่พยายามล่วงละเมิดเป็นเพียงส่วนประกอบของการตัดสิน พระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้มีสติและปัญญา รักษาใจไม่ให้อกุศลธรรมเกิดขึ้นหรือไม่ให้แสดงออกในรูปของพฤติกรรมทางกายและทางวาจา เมื่อสามารถรักษใจได้แล้วย่อมสามารถควบคุมกายและวาจาไม่ให้ประพฤติดีศีลได้

การรักษาศีล ๕ ข้อปาณาติบาตของชาวพุทธไทย ต้องมีองค์ประกอบ ๕ อย่างคือ จากสภาพปัญหาดังกล่าว เมื่อสำรวจหลักฐานทางพระพุทธศาสนา พบว่าคัมภีร์ชั้นอรรถกถา พระพุทธโฆสจารย์ พระธรรมปาละ และพระสิริมังคลาจารย์ต่างแสดงถึงองค์ประกอบแห่งการละเมิดศีลข้อ ๑ ไว้ดังนี้ การกระทำเพื่อให้ลูกแก่ปาณาติบาต มีองค์ประกอบ ๕ อย่าง คือ

๑. ปาโณ (สัตว์มีชีวิต) หมายถึงสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตที่คิดจะฆ่ามันยังมีชีวิต ยังมีลมหายใจ รวมถึงสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในครรภ์รอเกิดออกมาเติบโต

๒. ปาณสณฺธิตา (รู้ถือว่าสัตว์มีชีวิต) หมายถึง คนที่คิดจะฆ่ามันรู้ว่าสัตว์นั้นยังมีชีวิตอยู่

๓. วรกจิตฺตํ (จิตคิดจะฆ่า) หมายถึง ผู้ที่ฆ่าสัตว์นั้นเป็นผู้มีเจตนาประสงค์จะฆ่าให้ตาย แต่หากไม่มีเจตนาไม่ถือว่าเป็น วรกจิตตั้ง

๔. อุปกโกโม (ความพยายามที่จะฆ่า) หมายถึง ผู้ที่คิดจะฆ่ามีความพยายามที่คิดจะฆ่าทั้งการพยายามที่คิดจะฆ่าทั้งการพยายามฆ่าด้วยตนเองหรือวานให้ผู้อื่นฆ่า

๕. เตน มรณ^{๒๑} (สัตว์ตายด้วยความพยายาม) หมายถึง สัตว์นั้นตายด้วยการถูกลงมือฆ่าให้ตาย ถ้าครบองค์ ๕ ศีลข้อ ๑ ก็ขาด ถ้าไม่ครบ ๕ ข้อ ศีลไม่ขาด แต่ก็เศร้าหมอง เป็นศีลต่าง ศีลพริ้ว

โทษของศีลข้อ ๑ นี้ อย่างหนักทำให้ไปเกิดในอบาย เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน อย่างเบาทำให้อายุสั้นเมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์

^{๒๑} ขุ.ป.อ. (ไทย) ๙/๘/๓; ที.สี.อ. (ไทย) ๓/๕๘-๕๙.

การกระทำปาณาติบาตถือว่าการฆ่าสัตว์ หรือเป็นการเข้าไปตัดรอนชีวิตของสัตว์ให้ตาย ซึ่งการวินิจฉัยว่าการกระทำใดผิดศีลข้อปาณาติบาตหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาองค์ปาณาติบาตทั้ง ๕ ประการ อันได้แก่ (๑) สัตว์มีชีวิต (๒) มีจิตที่คิดจะฆ่า (๓) มีความพยายามที่จะฆ่า (๔) สัตว์นั้นตาย (๕) สัตว์ตายด้วยความพยายาม ซึ่งการกระทำใดครบทั้ง ๕ ถือว่าการกระทำนั้นเป็นปาณาติบาต แต่ถ้าการกระทำใดไม่ครบองค์ปาณาติบาต ๕ ประการ ถือว่าการกระทำนั้นไม่เป็นปาณาติบาต หรือไม่ผิดศีลข้อปาณาติบาตนั่นเอง และเนื่องจากการกระทำปาณาติบาตมีหลายวิธีด้วยกัน ซึ่งแต่ละวิธีมีเป้าหมายเหมือนกัน คือ เพื่อให้สัตว์หรือสิ่งมีชีวิตนั้นตาย ดังนั้นการพิจารณาโทษของปาณาติบาตต้องพิจารณาจากองค์ประกอบว่า สัตว์ที่ฆ่ามีขนาดใหญ่หรือเล็ก มีความเพียรพยายามมากหรือน้อย และมีเจตนารุนแรงหรือไม่รุนแรง มาพิจารณาร่วมด้วย^{๒๒}

หนึ่งในข้อปฏิบัติการรักษาศีลที่ชาวพุทธไทยควรตระหนัก นั่นคือ เกณฑ์ชีวิตการล่วงละเมิดศีลห้า ดังตัวอย่าง เหตุการณ์ที่นาย ก. นั่งดูโทรทัศน์ภายในห้องนั่งเล่น เขารู้สึกคันที่ขาจึงยื่นมือไปเกา หลังจากนั้นเมื่อตรวจดูที่นิ้วมือปรากฏว่าพบยุงเสียชีวิตติดอยู่ในซอกเล็บซึ่งเกิดจากการเกานั้น เมื่อพิจารณาจากเกณฑ์พบว่าศีลข้อที่ ๑ ของนาย ก. ไม่ขาด เนื่องจากขาดองค์แห่งการละเมิดศีลข้อปาณาติบาต ข้อที่ (๒), (๓), (๔) จากเหตุการณ์ดังกล่าวหาก นาย ก. ไม่มีความรู้เรื่องเกณฑ์ชีวิตสถานะของศีลห้าเพียงพอ ย่อมส่งผลถึงความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนทำให้คิดไปเองว่าศีลข้อปาณาติบาตได้ขาดลงแล้ว ทำให้นาย ก. มีจิตที่หมองหม่นตลอดทั้งวัน และหากหมกมุ่นอยู่กับความรู้สึกเช่นนี้ก็จะอุปสรรคขัดขวางจิตไม่ให้ได้รับการพัฒนาต่อไปในขั้นที่สูงขึ้นตามหลักไตรสิกขา คือ สมาธิภาวนา และปัญญาภาวนา ความเข้าใจผิดในลักษณะนี้ย่อมไม่สมควรให้เกิดขึ้น ดังนั้น ความรู้และความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเกณฑ์ชีวิตของศีลห้านี้จึงเป็นเรื่องสำคัญที่มีอาจมองข้ามไปได้^{๒๓}

ดังนั้น การวินิจฉัยโทษที่มาจากการละเมิดหลักศีลนี้จึงมุ่งประเด็นไปที่ค่าระดับความหนักเบาของความตั้งใจ (เจตนา) เป็นตัวตั้ง กล่าวคือหาก มิได้มีจิตคิดจะฆ่า เมื่อเป็นเช่นนี้ศีลก็ไม่ขาดเนื่องจากไม่ครบองค์แห่งการล่วงละเมิดตามที่ได้กล่าวแล้ว ทั้งนี้ต้องพิจารณาองค์ประกอบแวดล้อมอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย

^{๒๒} ประเวศ อินทองปาน, พระพุทธศาสนากับสัตว์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๒), หน้า ๑๓๓.

^{๒๓} สานุ มหัทธนาตุลย์ และสริตา มหัทธนาตุลย์, “ศีลห้า: เกณฑ์ชีวิตและการเสริมสร้างสันติสุขของบุคคลและสังคม”, รายงานการวิจัย, ทูลอดหนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ปี พ.ศ. ๒๕๕๘, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

อานิสงส์ของการรักษาศีลข้อปาณาติบาต

อานิสงส์ของการรักษาศีลห้าตามนัยของอรรถกถาจารย์ที่แสดงไว้ จากการรักษาศีลห้า มี ๒๓ ประการ คือ^{๒๔} (๑) เป็นผู้มิอวดยะน้อยใหญ่ครบถ้วน (๒) เป็นผู้มีย่างกายสูงใหญ่สมบูรณ์ (๓) เป็นผู้มิเชาว์ปัญญาสมบูรณ์ (๔) เป็นผู้มิเพ้อฝันได้มั่นคงดี (๕) เป็นผู้มีความงดงาม (๖) เป็นผู้มิอ่อนโยน (๗) เป็นผู้สะอาด (๘) เป็นผู้แก่กล้า (๙) เป็นผู้มิกำลังมาก (๑๐) เป็นผู้มิว้าจาสะสลาย (๑๑) เป็นที่รักของชาวโลก (๑๒) เป็นผู้มิว้าจาไม่มีโทษ (๑๓) เป็นผู้มิบริษัไม่แตกแยกกัน (๑๔) เป็นผู้มิมีความหวาดกลัว (๑๕) เป็นผู้ที่ไม่ใคร ๆ ก่ียดไต่ยาก (๑๖) เป็นผู้ไม่ตายด้วยการปองร้ายของผู้อื่น (๑๗) เป็นผู้มิบริวารไม่มีที่สิ้นสุด (๑๘) เป็นผู้มิรูปร่างงาม (๑๙) เป็นผู้มิทรวทรวงสมส่วน (๒๐) เป็นผู้มิอาพาธน้อย (๒๑) เป็นผู้ไม่เศร้าโศก (๒๒) เป็นผู้ไม่พลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก เป็นที่พอใจ (๒๓) เป็นผู้มิอายุนั้น

โทษในการทุศีลข้อปาณาติบาต

ศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล มีโทษ ๕ ประการนี้ คือ

๑. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมถึงความเสื่อมโทรมภัยเป็นอันมาก
๒. กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัตีย่อมกระฉ่อนไป
๓. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติจะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นขัตติยบริษัทก็ตาม พราหมณ์บริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมไม่แก่กล้า เกื้อเงิน
๔. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ หลังจากตายด้วยการหลงลืมสติตาย
๕. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมหลงลืมสติตายไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๒๕}

กล่าวโดยสรุป อานิสงส์แห่งการมีศีลสมบูรณ์ ก็คือ การมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก มีชื่อเสียงอันจรออกไป มีความมั่นใจในความดีของตนเองอย่างองอาจ มีสติสัมปชัญญะกับตัวอยู่ตลอดเวลา เมื่อตายไปก็จะไปสู่สุคติและโลกสวรรค์ และท้ายที่สุด เขาย่อมระงับภัยเวรที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน สัมปรายภพ และเสวยสุขโสมนัสทางใจอีกด้วย เป็นอานิสงส์ที่เกิดขึ้นกับผู้นั้นทั้งในมิติของปัจจุบันกาลและอนาคตกาล

๓. แนวทางการรักษาศีลข้อปาณาติบาตสำหรับชาวพุทธไทย

พระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้มีสติและปัญญา รักษาใจไม่ให้เป็นอกุศลธรรมเกิดขึ้นหรือไม่ให้แสดงออก ในรูปของพฤติกรรมทางกายและทางวาจา เมื่อสามารถรักษาใจได้แล้ว ย่อมสามารถควบคุมกายและวาจาไม่ให้ประพฤติดิฉิลได้ ศีลจะเกิดขึ้นได้ก็เพราะมีวิริติ คือเจตนาที่จะงดเว้นจากโทษ มี ๓ ประการ คือ (๑) สัมปัตตวิริติ หมายถึงการงดเว้นด้วยเหตุการณที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เมื่อเหตุการณ์ที่จะทำให้ล่วงละเมิดศีลนั้น ก็ตั้งใจงดเว้นในขณะนั้น (๒) สมาทานวิริติ หมายถึง การตั้งใจไว้ก่อนว่า จะรักษาศีล เมื่อไปประสบ

^{๒๔} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๕๑/๒๒๔.

^{๒๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๙/๙๓.

กับเหตุการณ์ที่จะทำให้ศีลขาดก็ไม่ทำ (๓) สมุจเฉทวิริติ หมายถึง ความละเว้นได้เด็ดขาด ได้แก่การละเว้นของพระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไป จดเว้นจากการประพฤติดิศีล ๕ ได้อย่างเด็ดขาด โดยไม่ต้องสมาทาน เพราะจิตของท่านเห็นโทษของการไม่มีศีลอย่างแท้จริง โทษของศีลข้อ ๑ อย่างหนักทำให้ไปเกิดในอบาย เป็นสัตว์นรก เปต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน อย่างเบาทำให้เกิดมาอายุสั้นเมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์และมีอวัยวะพิการ การกระทำนั้นโทษของการล่วงศีลข้อนี้ ก็หนักเบาต่างกันด้วยร่างกายของสัตว์ ๑ ด้วยคุณสมบัติของสัตว์ ๑ ด้วยเจตนา ๑ และด้วยความพยายาม ๑ กล่าวคือ การฆ่าสัตว์ใหญ่ โทษก็มาก ถ้าฆ่าสัตว์เล็ก โทษก็น้อย ถ้าฆ่าสัตว์มีคุณมาก โทษก็หนักมาก ถ้าฆ่าสัตว์มีคุณน้อย โทษก็น้อยลดหลั่นกันลงไป ถ้าเจตนา คือความจงใจแรง โทษก็แรง ถ้าเจตนา คือความจงใจอ่อน โทษก็น้อย

ศีลเป็นเบื้องต้นของการดำรงชีวิตให้มีการละอายต่อบาปและไม่คิดเบียดเบียนสัตว์ดิรัจฉานหรือมนุษย์ด้วยกัน ทุกคนก็รักสุขเกลียดทุกข์กันทุกคน เพราะฉะนั้นแนวทาง คือต้องมีจิตเมตตา คือรักตัวเองก่อน จะไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว ดูแลสุขภาพร่างกายและจิตใจของตนเองให้มีสุขภาพแข็งแรง มีคำขวัญให้กับตนเองว่า ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ถ้าร่างกายเจ็บป่วยก็ต้องพึ่งคนอื่น แต่จิตใจเป็นความรู้สึก ต้องพึ่งตนเอง คนอื่นแค่ให้กำลังใจเท่านั้น ที่จะผ่านอุปสรรคความทุกข์ไปได้ ต้องดูแลสุขภาพให้แข็งแรง และสะสมบารมีด้วยการรักษาศีล ให้ทาน และเจริญจิตภาวนา ความสุขก็จะตามมาในการเกิดมาเป็นมนุษย์ในชาติปัจจุบันนี้^{๒๖} จากการสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องแนวทางการรักษาศีลนี้ ควรปลูกฝังสิ่งดีๆ ในสังคมให้น่าอยู่จะต้องปลูกฝังตั้งแต่เด็ก ๆ เช่น การปลูกต้นไม้ การดูแลสัตว์เลี้ยง การกวาดบ้าน ถูบ้าน เป็นการปลูกฝังให้เด็กมีจิตเมตตาต่อบ้านเรือน และสิ่งที่มีชีวิต จะช่วยให้เด็กมีจิตใจอ่อนโยน ถ้าเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะสามารถบังคับไม่ให้โกรธ และเกลียดได้ จะระงับวุ่นวาย มโนกรรม ที่จะมากระทบกระทั่งกัน จะทำให้มีความรับผิดชอบ รับผิดชอบมากขึ้น คือจะมีความอดทนอดกลั้น มีสติ และมีขันติธรรม ทำให้ไม่ลุแก่อำนาจโทสะ เกิดการให้อภัยซึ่งกันและกัน นี่เป็นส่วนที่เด็กได้รับการปลูกฝังจากครอบครัวให้มีจิตใจที่ดีมีเมตตาต่อสัตว์ดิรัจฉานและเพื่อนมนุษย์ด้วยกันจากการอบรมตั้งแต่เด็ก จะมีความเกรงกลัวต่อบาปที่จะฆ่าสัตว์และจะวางอุเบกขา^{๒๗} มนุษย์เป็นสัตว์พัฒนาได้ สรรพสัตว์อื่นทำไม่ได้ ต้องกัด ต้องฆ่า สามารถรู้เรื่อง บอกกล่าว ฝังในจิตวิญญาณได้ ในบรรดามนุษยชาติ ผู้ที่ฝึกตนได้ จะเป็นผู้ประเสริฐ ถ้ายังไม่ฝึกตนยังไม่ถือว่าเป็นผู้ประเสริฐ จงฝึกตนให้เป็นผู้มีจิตใจเข้มแข็ง ต่อการรุกรานของกิเลสที่เข้ามา มนุษย์ฝึกตนได้สามารถไม่ข้องแวะฆ่าสัตว์ตัดชีวิตได้ ถ้าได้รับการฝึกฝนอบรม จึงมีโอกาสเป็นไปได้ ไม่เกิดการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต พัฒนาได้ สิ่งมีชีวิตนอกจากคน สัตว์แล้ว หากจะเปรียบเทียบกับชีวิตสัตว์ในภูมิอื่น ๆ เช่น พรหม

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระเทพวัชรจารย์ (เทียบ สิริญาโณ), รศ. ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม, รองเจ้าคณะภาค ๕, อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย [๓๑ มกราคม ๒๕๖๖].

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระมหาอานนท์ อานนโท, ผศ.ดร., อาจารย์ประจำวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ (IBSC) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย [๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

เทวดา เป็นต้น มนุษย์ชีวิตสั้นมาก ก็ควรใช้ช่วงเวลาที่มียุณนั้นฝึกอบรมแสวงหาความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ให้มากที่สุด เพื่อจะทำให้ตนอยู่อย่างมีคุณค่าทั้งแก่ตนเองและสังคมอย่างแท้จริง”^{๒๔} จากคำสัมภาษณ์นี้ ทำให้ทราบถึงแนวทางในการรักษาศิล ว่าจะมาจากการพัฒนาของมนุษย์ที่จะฝึกฝนตนเองต้องรักตนเองก่อน แล้วถึงจะมีจิตใจไปรักคนอื่นและมีเมตตาต่อสัตว์ดิรัจฉานและเพื่อนมนุษย์ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย มาด้วยกัน

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง จะพบว่ายังมีข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายที่ได้จากการวิจัยดังนี้ คือ

๑.๑ องค์การพระพุทธศาสนาและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ควรร่วมมือกันสร้างกลยุทธิ์การปลูกฝังจิตสำนึก ด้านคุณธรรมจริยธรรม ให้ชาวพุทธไทย หันมามีเมตตา กรุณาต่อมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน แม้กระทั่งต้นไม้ หันมาปลูกต้นไม้ และเลี้ยงสัตว์ในบ้าน หรือช่วยเหลือบุคคลที่เดือดร้อน

๑.๒ ควรมีการรณรงค์ให้ประชาชนมีการรักษาศิล ๕ มากยิ่งขึ้น เนื่องจากศิลป ๕ เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นของการดำเนินชีวิต และไม่ต้องเสียงบประมาณในการดูแลรักษาสุขภาพตามโรงพยาบาล ลดภาระของสังคมไปด้วย หากประชาชนมีพฤติกรรมในการรักษาศิล โดยเฉพาะศิลปข้อ ๑ เพราะไม่เกิดปัญหาที่เบียดเบียน จะมีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เพราะมีศิลป ๕ อยู่ในจิตใจกลัวบาป จะทำให้ปัญหาด้านต่าง ๆ ของประเทศลดน้อยลงไปด้วย และเป็นารรณรงค์ให้ทุกคนเห็นประโยชน์ในการรักษาศิล และมีความสุขต่อตนเองและผู้ที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

๒.๑ ศึกษาศิลปข้อที่ ๒ เจตนารมณ์ของศิลปข้อนี้ ไม่ใช่แค่การลักทรัพย์เท่านั้น แต่รวมถึงพฤติกรรมทุจริตต่อบุคคล ต่อสังคม ต่อทรัพย์และระบบเศรษฐกิจ ต่อการเมือง ธรรมชาติ และทุจริตต่อหน้าที่ และรวมไปถึงปัจจัยเกื้อหนุนต่อการดำรงชีวิต รวมไปถึงการทุจริตต่อมโนธรรมสำนึกด้วย ซึ่งศิลปข้อนี้ยังเป็นปัจจัยส่งเสริมให้มนุษย์เอื้อเฟื้อผู้ทุกข์ยากและส่งเสริมให้เกิดการแสวงหาปัจจัย ๔ ด้วยความสุจริตอีกด้วย

๒.๒ ควรศึกษาศิล ๕ ข้อ ว่ามีประโยชน์อย่างไร โดยทำโครงการในครอบครัวก่อน โดยการปลูกฝังการรักษาศิล ๕ โดยผู้นำจะต้องมีศิลปมีธรรม ทำตัวอย่างให้เห็น โดยรณรงค์ในการรักษาศิล ๕ หรือรักษาศิลเป็นบางข้อในแต่ละวันก็จะเป็นประโยชน์ต่อไปในอนาคตข้างหน้า

๒.๓ ควรทำการศึกษาข้อดีของการรักษาศิล ในแต่ละข้อ ตั้งแต่ศิลป ๕ และศิลป ๘ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพ ในแต่ละด้านของการดำเนินชีวิตของประชาชนชาวพุทธไทยแต่ละช่วงอายุ

^{๒๔} สัมภาษณ์ รศ.ดร.สุวิญ รัชต์ย, ประธานหลักสูตรดุสิตบัณฑิต พุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย [๒๔ มกราคม ๒๕๖๖].

๒.๔ ควรทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการกระทำความผิดด้านศีลธรรมในสังคมปัจจุบัน ทั้งสังคมจริงและสังคมออนไลน์ที่เกิดขึ้นในสภาวะปัจจุบันในการทำผิดศีลนั้น นอกจากจะเห็นในสังคมแล้วยังเห็นในสื่อต่าง ๆ มากมายที่ทำผิดศีลผิดธรรมอยู่เสมอ ๆ

บรรณานุกรม

ประเวศ อินทองปาน. **พระพุทธศาสนากับสัตว์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๒.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). “ก้าวไปในบุญ”. **วารสาร มก อาวุโสสัมพันธ์**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔๐ (มีนาคม ๒๕๕๒) : ๑๒.

พระพุทธโฆสะเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๖.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). **ศีล ๕ รักษาโลก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภาสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๘.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

सानู มัทธนาตุลย์ และสรีตา มัทธนาตุลย์. “ศีลห้า: เกณฑ์ชีวิตและการเสริมสร้างสันติสุขของบุคคลและสังคม”. **รายงานการวิจัย**. ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ปี พ.ศ. ๒๕๕๘. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

สัมภาษณ์ พระเทพวัชรจารย์ (เทียบ สิริญาโณ), รศ. ดร. อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. รองเจ้าคณะภาค ๕. [๓๑ มกราคม ๒๕๖๖].

สัมภาษณ์ พระมหาอานนท์ อานนโท, ผศ. ดร. อาจารย์ประจำวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ (IBSC) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. [๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

สัมภาษณ์ รศ. ดร.ประเวศ อินทองปาน. อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. [๒๔ มกราคม ๒๕๖๖].

สัมภาษณ์ รศ.ดร.สุวิญ รักษ์สัตย์. ประธานหลักสูตรดุขฎิบัณฑิต พุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. [๒๔ มกราคม ๒๕๖๖].

สัมภาษณ์ ผศ.ดร.สมคิด เศษวงค์. อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย [๒๓ มกราคม ๒๕๖๖].